

2 0 1 7

Wij zijn de HAN en we zijn in beweging!

Jaarverslag
Deel 1

Jaarverslag
Deel 2

Jaarrekening
Deel 3

2 0 1 8

Jaarrekening 2017

**Hogeschool van Arnhem
en Nijmegen**

Inhoud

B	Jaarrekening	3
B1	Geconsolideerde balans per 31 december 2017	4
B2	Geconsolideerde exploitatierekening 2017	5
B3	Geconsolideerd kasstroomoverzicht 2017	6
B4	Toelichting behorende tot de geconsolideerde jaarrekening 2017	7
B5	Toelichting op de onderscheiden posten van de geconsolideerde balans	14
B6	Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen	24
B7	Toelichting op de onderscheiden posten van de geconsolideerde exploitatierekening	25
B8	Enkelvoudige balans per 31 december 2017	32
B9	Enkelvoudige exploitatierekening 2017	33
B10	Toelichting behorende tot de enkelvoudige jaarrekening 2017	34
B11	Overzicht verbonden partijen	37
B12	Vaststelling en goedkeuring jaarrekening	38
C	Overige gegevens	39
C1	Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	40
D	Bijlage	46
D2	Gegevens over de rechtspersoon	47

B Jaarrekening

B1 Geconsolideerde balans per 31 december 2017

(na voorgestelde resultaatbestemming)

Activa (x € 1.000)	31 december 2017		31 december 2016	
Vaste activa				
1.1 Materiële vaste activa	177.060		186.515	
1.2 Financiële vaste activa	2.553		-	
Totaal vaste activa		179.613		186.515
Vlottende Activa				
1.3 Voorraden	151		77	
1.4 Vorderingen	10.308		11.753	
1.5 Liquide middelen	48.234		28.958	
Totaal vlottende activa		58.693		40.788
Totaal activa		238.306		227.303

Passiva (x € 1.000)	31 december 2017		31 december 2016	
2.1 Eigen Vermogen		93.223		81.208
2.2 Voorzieningen		27.458		25.607
2.3 Langlopende schulden		48.308		51.294
2.4 Kortlopende schulden		69.317		69.194
Totaal passiva		238.306		227.303

B2 Geconsolideerde exploitatierekening 2017

(x € 1.000)	Werkelijk 2017	Begroting 2017	Werkelijk 2016
Baten			
3.1 Rijksbijdragen OCW	211.248	200.453	203.998
3.2 Overige overheidsbijdragen en –subsidies	4.282	4.328	3.340
3.3 Collegegelden	67.692	66.527	64.563
3.4 Baten werk in opdracht van derden	25.311	25.107	23.475
3.5 Overige baten	9.288	8.926	9.125
Totaal baten	317.821	305.341	304.501

(x € 1.000)	Werkelijk 2017	Begroting 2017	Werkelijk 2016
Lasten			
4.1 Personeelslasten	245.150	239.621	246.915
4.2 Afschrijvingen	14.211	14.618	13.868
4.3 Huisvestingslasten	12.645	16.576	16.852
4.4 Overige lasten	32.234	35.660	33.676
Totaal lasten	304.240	306.475	311.311
Saldo baten en lasten	13.581	-1.134	- 6.810
5. Financiële baten en lasten	-1.566	-1.517	- 1.649
Resultaat	12.015	-2.651	- 8.459
6. Belastingen			
7. Resultaat deelnemingen			
Resultaat na belastingen	12.015	-2.651	- 8.459
Nettoresultaat	12.015	-2.651	- 8.459

B3 Geconsolideerd kasstroomoverzicht 2017

(x € 1.000)	2017	2016
Kasstroom uit operationele activiteiten		
Resultaat	13.581	-6.810
Aanpassingen voor:		
• 4.2 Afschrijvingen	14.211	13.868
• 2.2 Mutaties voorzieningen	1.851	7.446
Veranderingen in vlottende middelen:		
• 1.2 Mutatie voorraden	-74	10
• 1.3 Mutatie kortlopende vorderingen	-1.106	-1.591
• 2.4 Mutatie kortlopende schulden*	813	1.372
Kasstroom uit bedrijfsoperaties	29.276	14.295
Ontvangen interest	-	10
Betaalde interest	-1.603	-1.698
	-1.603	-1.688
Totaal kasstroom uit operationele activiteiten	27.673	12.607
Kasstroom uit investeringsactiviteiten		
1.1 Investerings in materiële vaste activa	-5.435	-7.345
1.1 Desinvesteringen financiële vaste activa	-	-
Totaal kasstroom uit investeringsactiviteiten	-5.435	-7.345
Kasstroom uit financieringsactiviteiten		
2.3 Nieuw opgenomen lening	-	-
2.3 Aflossing langlopende leningen	-2.962	-2.939
Totaal kasstroom uit financieringsactiviteiten	-2.962	-2.939
Mutatie geldmiddelen	19.276	2.323
Beginstand liquide middelen	28.958	26.635
Mutatie geldmiddelen	19.276	2.323
Eindstand liquide middelen	48.234	28.958

* exclusief het kortlopende deel van de langlopende schulden

B4 Toelichting behorende tot de geconsolideerde jaarrekening 2017

Algemeen

Juridische vorm en voornaamste activiteiten

De organisatie, statutair gevestigd te Arnhem, is een stichting. De voornaamste activiteiten van de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen bestaan uit het verzorgen van onderwijs.

Verslagperiode

De jaarrekening heeft betrekking op het boekjaar 2017, dat is geëindigd op balansdatum 31 december 2017.

Toegepaste standaarden

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de regeling jaarverslaggeving onderwijs (hierna rjo) en de bepalingen van en krachtens de Wet Normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semi publieke sector (WNT). In de rjo is vastgelegd dat de jaarverslaggeving ingericht dient te worden in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek en de in de regeling aangegeven afwijkende bepalingen. In het bijzonder wordt verwezen naar de richtlijnen 400, 640 en 660 van de Raad voor de Jaarverslaggeving (RJ).

De grondslagen die worden toegepast voor de waardering van activa en passiva en de resultaatbepaling zijn gebaseerd op historische kosten, tenzij anders vermeld in de verdere grondslagen.

Continuïteit

Deze jaarrekening is opgesteld uitgaande van de continuïteitsveronderstelling.

Grondslagen voor consolidatie

De geconsolideerde jaarrekening omvat de financiële gegevens van de organisatie en haar groepsmaatschappijen en andere rechtspersonen waarop overheersende zeggenschap kan worden uitgeoefend dan wel waarover de centrale leiding bestaat. Groepsmaatschappijen zijn deelnemingen waarin de organisatie een meerderheidsbelang heeft, of waarin op een andere wijze een beleidsbepalende invloed kan worden uitgeoefend. Bij de bepaling of beleidsbepalende invloed kan worden uitgeoefend worden financiële instrumenten die potentiële stemrechten bevatten en direct kunnen worden uitgeoefend, betrokken. Participaties die worden aangehouden om ze te vervreemden, worden niet geconsolideerd.

Nieuw verworven deelnemingen worden in de consolidatie betrokken vanaf het tijdstip waarop beleidsbepalende invloed kan worden uitgeoefend. Afgestoten deelnemingen worden in de consolidatie betrokken tot het tijdstip van beëindiging van deze invloed.

In de geconsolideerde jaarrekening zijn de onderlinge schulden, vorderingen en transacties geëlimineerd, evenals de binnen de groep gerealiseerde winsten. De groepsmaatschappijen zijn integraal geconsolideerd.

Voor een totaaloverzicht van de verbonden partijen verwijzen wij naar de specificatie van verbonden partijen op pagina 37.

Hieronder wordt volstaan met vermelding van de meegeconsolideerde meerderheidsdeelnemingen.

- HAN Holding BV 100%
- HAN Flex BV 100%

De HAN is niet hoofdelijk aansprakelijk voor de uit rechtshandelingen van de verbonden partijen voortvloeiende schulden.

Gebruik van schattingen

De opstelling van de jaarrekening vereist dat het management oordelen vormt, schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen, de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen en van baten en lasten. De daadwerkelijke uitkomsten kunnen afwijken van deze schattingen. De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien en in toekomstige perioden waarvoor de herziening gevolgen heeft.

De volgende waarderingsgrondslagen zijn naar de mening van het management het meest kritisch voor het weergeven van de financiële positie en vereisen schattingen en veronderstellingen:

- voorziening groot onderhoud;
- voorziening WW/BW;
- voorziening WAO/WIA;
- voorziening jubileumuitkering;
- voorziening werktijdvermindering senioren.

Saldering

Vorderingen en verplichtingen zijn gesaldeerd weergegeven wanneer de stichting een deugdelijk juridisch instrument bezit om de activa en de verplichtingen simultaan af te wikkelen en wanneer de stichting het stellige voornemen heeft tot simultane afwikkeling over te gaan.

Grondslagen voor de waardering van de activa en passiva en de resultaatbepaling

Algemeen

Voor zover niet anders vermeld, zijn de activa en passiva gewaardeerd tegen nominale waarde.

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar de stichting zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen die economische voordelen in zich bergen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Een in de balans opgenomen actief of verplichting blijft op de balans als een transactie (met betrekking tot het actief of de verplichting) niet leidt tot een belangrijke verandering in de economische realiteit met betrekking tot het actief of de verplichting. Een actief of verplichting wordt niet langer in de balans opgenomen indien een transactie ertoe leidt dat alle of nagenoeg alle rechten op economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot het actief of de verplichting aan een derde zijn overgedragen.

Baten worden in de winst-en-verliesrekening opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld. Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

De opbrengsten en kosten worden toegerekend aan de periode waarop zij betrekking hebben. Opbrengsten worden verantwoord indien alle belangrijke risico's met betrekking tot de handelsgoederen zijn overgedragen aan de koper.

De jaarrekening wordt gepresenteerd in euro's, wat tevens de functionele valuta is van de stichting. Alle financiële informatie in euro's is afgerond op het dichtstbijzijnde duizendtal.

Financiële instrumenten

De financiële instrumenten omvatten bij de HAN debiteuren en overige vorderingen, geldmiddelen, vooruitbetaalde huur, leningen en overige financieringsverplichtingen, crediteuren en overige te betalen posten.

Financiële instrumenten worden bij de eerste opname verwerkt tegen reële waarde, waarbij (dis)agio en de direct toerekenbare transactiekosten in de eerste opname worden meegenomen. Indien echter financiële instrumenten bij de vervolgwaaarding worden gewaardeerd tegen reële waarde met verwerking van waardeveranderingen in de staat van baten en lasten, worden direct toerekenbare transactiekosten bij de eerste waardering direct verwerkt in de staat van baten en lasten.

Na de eerste opname worden financiële instrumenten op de hierna in desbetreffende grondslag beschreven manier gewaardeerd.

De reële waarde van een financieel instrument is het bedrag waarvoor een actief kan worden verhandeld of een passief kan worden afgewikkeld tussen ter zake goed geïnformeerde partijen die tot een transactie bereid en van elkaar onafhankelijk zijn.

Materiële vaste activa

De gebouwen en terreinen, inventaris en apparatuur, andere vaste bedrijfsmiddelen, materiële vaste bedrijfsactiva in uitvoering en vooruitbetalingen en niet aan het proces dienstbare materiële vaste activa worden gewaardeerd tegen hun kostprijs verminderd met de cumulatieve afschrijvingen en bijzondere waardeverminderingen.

De kostprijs van de genoemde activa bestaat uit de verkrijgings- of vervaardigingsprijs en overige kosten om de activa op hun plaats en in de staat te krijgen noodzakelijk voor het beoogde gebruik. De kostprijs van de activa die door de stichting in eigen beheer zijn vervaardigd, bestaat uit de aanschaffingskosten van de gebruikte grond- en hulpstoffen en de overige kosten die rechtstreeks kunnen worden toegerekend aan de vervaardiging.

Onderhoudsuitgaven worden slechts geactiveerd indien zij de gebruiksduur van het object verlengen. Ter zake van verwachte kosten van periodiek groot onderhoud aan gebouwen, installaties en dergelijke wordt een voorziening gevormd. Zie hiervoor de grondslag onder het hoofd Voorzieningen.

Investeringsubsidies worden als schuld gepresenteerd onder vooruit ontvangen investeringssubsidies. Deze gepassiveerde investeringssubsidies worden jaarlijks op systematische wijze ten gunste van het bedrijfsresultaat gebracht, met in achtname van de wijze waarop de besteding waarvoor deze subsidie is verleend zelf in de jaarrekening wordt verwerkt.

De afschrijvingen worden berekend als een percentage over de aanschafprijs volgens de lineaire methode op basis van de economische levensduur. Op terreinen, gebouwen in uitvoering en vooruitbetalingen op materiële vaste activa wordt niet afgeschreven. Afschrijving start op het moment dat een actief beschikbaar is voor het beoogde gebruik en wordt beëindigd bij buitengebruikstelling of bij desinvestering.

De volgende afschrijvingstermijnen zijn gehanteerd:

Gebouwen/niet aan het proces dienstbare activa	30 jaar
Bekabeling in en tussen de gebouwen	15 jaar
Verbouwingen en noodbouw	10 jaar
Inventarissen en apparatuur	10 jaar
Inventarissen laboratorium	20 jaar
Telefooncentrale en telefoontoestellen	8 jaar
Computers en software	4 jaar
Overige activa	3-8 jaar

Financiële vaste activa

Deelnemingen

Deelnemingen waarin invloed van betekenis op het zakelijke en financiële beleid kan worden uitgeoefend, worden gewaardeerd volgens de vermogensmutatiemethode (nettovermogenswaarde). Indien waardering tegen nettovermogenswaarde niet kan plaatsvinden doordat de hiervoor benodigde informatie niet kan worden verkregen, wordt de deelneming gewaardeerd volgens het zichtbaar eigen vermogen.

Bij de bepaling van de nettovermogenswaarde worden de waarderingsgrondslagen van de organisatie gehanteerd.

Deelnemingen met een negatieve nettovermogenswaarde worden op nihil gewaardeerd. Wanneer de organisatie garant staat voor de schulden van de betreffende deelneming wordt een voorziening gevormd. Deze voorziening wordt primair ten laste van de vorderingen op deze deelneming gevormd en voor het overige onder de voorzieningen ter grootte van het aandeel in de door de deelneming geleden verliezen, dan wel voor de verwachte betalingen door de organisatie ten behoeve van deze deelneming.

Overige vorderingen

De onder financiële vaste activa opgenomen overige vorderingen omvatten vooruitbetaalde huur met een langlopend karakter. Na eerste opname worden deze vorderingen gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs. De vooruitbetaalde huur wordt jaarlijks met inachtneming van de looptijd (25 jaar) van de onderliggende overeenkomst ten laste van het bedrijfsresultaat gebracht. Het kortlopende gedeelte van de vooruitbetaalde huur wordt onder de kortlopende vorderingen gepresenteerd.

Bijzondere waardeverminderingen van vaste activa

De stichting beoordeelt op iedere balansdatum of er aanwijzingen zijn dat een vast actief aan een bijzondere waardevermindering onderhevig kan zijn. Indien dergelijke indicaties aanwezig zijn, wordt de realiseerbare waarde van het actief vastgesteld. Indien het niet mogelijk is de realiseerbare waarde voor het individuele actief te bepalen, wordt de realiseerbare waarde bepaald van de kasstroomgenererende eenheid waartoe het actief behoort.

Van een bijzondere waardevermindering is sprake als de boekwaarde van het actief hoger is dan de realiseerbare waarde; de realiseerbare waarde is de hoogste van de opbrengstwaarde en de bedrijfswaarde. Een bijzonder waardeverminderverslies wordt direct als last verwerkt in de winst-en-verliesrekening onder gelijktijdige verlaging van de boekwaarde van het betreffende actief.

Voorraden

Gebruiksgoederen worden gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs. De verkrijgingsprijs omvat de inkoopprijs en bijkomende kosten, zoals invoerrechten, transportkosten en andere kosten die direct kunnen worden toegerekend aan de verwerving van voorraden. Bij de waardering van de voorraden wordt rekening gehouden met de eventueel op balansdatum opgetreden waardeverminderingen.

Onderhanden projecten

Voor de projecten, waarbij de winst op de reeds verrichte prestaties op verantwoorde wijze kan worden bepaald, wordt de winst aan het boekjaar toegerekend naar de mate waarin de verrichte prestaties hun aandeel hebben gehad in het totaal van de voor het project te verrichten prestaties. Het stadium van voltooiing wordt bepaald aan de hand van tot de balansdatum gemaakte projectkosten in verhouding tot de geschatte totale projectkosten. Als de winst niet op verantwoorde wijze kan worden bepaald, wordt deze winst verantwoord in het boekjaar waarin het project wordt opgeleverd.

Voorzieningen voor verwachte verliezen worden genomen in de periode waarin komt vast te staan dat er sprake is van verliesgevend projecten en worden in mindering gebracht op de post onderhanden projecten. Verder zijn op de post onderhanden projecten de gedeclareerde termijnen en vooruit ontvangen betalingen in mindering gebracht. Gedeclareerde termijnen die de waardering van een individueel project overtreffen, worden als passiefpost onder de kortlopende schulden opgenomen.

Vorderingen

Vorderingen worden bij eerste verwerking gewaardeerd tegen de reële waarde van de tegenprestatie. Handelsvorderingen worden na eerste verwerking gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs. Voorzieningen wegens oninbaarheid worden in mindering gebracht op de boekwaarde van de vordering. Voorzieningen worden bepaald op basis van individuele beoordeling van de inbaarheid van de vorderingen.

Liquide middelen

Liquide middelen worden gewaardeerd tegen nominale waarde. Indien liquide middelen niet ter vrije beschikking staan, wordt hiermee rekening gehouden bij de waardering.

Eigen vermogen

Onder het eigen vermogen worden de algemene reserves en de bestemmingsreserves gepresenteerd.

Algemene reserve

De reserve staat ter vrije beschikking van het College van Bestuur.

Bestemmingsreserves

Het College van Bestuur heeft een deel van het eigen vermogen afgezonderd voor specifieke doelen. De beperkte bestedingsmogelijkheid van de bestemmingsreserve is door het bestuur bepaald en betreft geen verplichting. Het bestuur kan deze beperking zelf opheffen. Voorts is binnen het eigen vermogen een onderscheid gemaakt naar publieke en private middelen.

Vorzieningen

Onder de voorzieningen worden de onderhoudsvoorziening en de personele voorzieningen gepresenteerd. Toevoegingen aan voorzieningen vinden plaats ten laste van de staat van baten en lasten. Uitgaven vinden rechtstreeks plaats ten laste van de voorzieningen.

Een voorziening in verband met verplichtingen als bedoeld in artikel 2:374 lid 1, eerste volzin BW, wordt uitsluitend opgenomen indien op de balansdatum aan de volgende voorwaarden wordt voldaan:

- a. De rechtspersoon heeft een verplichting (in rechte afdwingbaar of feitelijk).
- b. Het is waarschijnlijk dat voor de afwikkeling van die verplichting een uitstroom van middelen noodzakelijk is.
- c. Er kan een betrouwbare schatting worden gemaakt van de omvang van de verplichting.

Uitzondering op voorgaande voorwaarden betreft de egalisatievoorziening voor groot onderhoud.

De toevoegingen aan deze voorziening zijn bepaald op basis van het geschatte bedrag van het groot onderhoud en de periode die telkens tussen de werkzaamheden voor groot onderhoud verloopt, gebaseerd op een meerjarenonderhoudsplan.

De personele voorzieningen zijn verdisconteerd tegen 1,7%.

Langlopende schulden

Schulden met een resterende looptijd van meer dan één jaar worden aangeduid als langlopend.

Het aflossingsbedrag van het lopende jaar wordt onder de kortlopende schulden opgenomen. Na eerste opname worden de schulden gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs.

Kortlopende schulden

Schulden met een op balansdatum resterende looptijd van ten hoogste één jaar worden aangeduid als kortlopend.

Schulden worden bij eerste opname verwerkt tegen reële waarde. Na eerste opname worden de schulden gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs.

Overlopende passiva betreffen vooruit ontvangen bedragen (waaronder geoordeelde bijdragen) en nog te betalen bedragen ter zake van lasten die aan een verstreken periode zijn toegekend.

Van bedragen die voor meerdere jaren beschikbaar zijn gesteld, wordt het nog niet bestede gedeelte op deze post aangehouden. Vrijval ten gunste van de staat van baten en lasten geschiedt naar rato van de besteding.

Het saldo van projecten uit hoofde van werk in opdracht van derden leidt tot een vordering of een schuld op de balans.

Het saldo wordt per project bepaald. Een eventueel noodzakelijke voorziening op een project uit hoofde van werk in opdracht van derden wordt in mindering gebracht op de post onderhanden projecten.

Personeelsbeloningen/pensioenen

Voor de medewerkers van de organisatie is een pensioenregeling getroffen die kwalificeert als een toegezegde pensioenregeling. Deze pensioenregeling is ondergebracht bij een bedrijfstakpensioenfonds (ABP) en wordt – overeenkomstig de in de RJ aangereikte vereenvoudiging – in de jaarrekening verwerkt als toegezegde bijdrageregeling. Dit betekent dat de over het boekjaar verschuldigde premies als kosten worden verantwoord. De risico's van loonontwikkeling, prijsindexatie en beleggingsrendement op het fondsvermogen zullen mogelijk leiden tot toekomstige aanpassingen in de jaarlijkse bijdragen aan het pensioenfonds. Deze risico's komen niet tot uitdrukking in een in de balans opgenomen voorziening.

De opbouw van pensioen gebeurt op basis van een middelloonregeling. Verder wordt op balansdatum een voorziening opgenomen voor bestaande additionele verplichtingen ten opzichte van het fonds en de werknemers, indien het waarschijnlijk is dat voor de afwikkeling van die verplichtingen een uitstroom van middelen zal plaatsvinden en de omvang van de verplichtingen betrouwbaar kan worden geschat. Het al dan niet bestaan van additionele verplichtingen wordt beoordeeld aan de hand van de uitvoeringsovereenkomst met het fonds, de pensioenovereenkomst met de werknemers en andere (expliciete of impliciete) toezeggingen aan de werknemers. De voorziening wordt gewaardeerd tegen de beste schatting van de contante waarde van de bedragen die noodzakelijk zijn om de verplichtingen op balansdatum af te wikkelen.

De dekkingsgraad (marktwaarde van de beleggingen uitgedrukt in een percentage van de voorziening pensioenverplichtingen volgens de grondslagen van De Nederlandsche Bank) van het fonds per 31 december 2017 was 104,4% en lag daarmee 23,6% onder de minimale vereiste grens van 128,0%.

Als de financiële situatie zich ontwikkelt zoals verwacht op basis van het huidige herstelplan hoeven er geen drastische maatregelen te worden genomen de komende jaren. De pensioenen hoeven niet worden te verlaagd, maar dat is sterk afhankelijk van de economische ontwikkelingen. Als het de komende vijf jaar economisch slechter gaat, is de kans op verlaging heel reëel. Eind maart 2016 heeft ABP een herstelplan ingediend waarin is berekend hoe ABP de financiële situatie in elf jaar tijd kan herstellen. In het herstelplan zijn de elementen benoemd die van invloed zijn op de financiële situatie van ABP, zoals de hoogte van de premie, de uitkering van de pensioenen, verhoging of verlaging van de pensioenen, de hoogte van de rente en het verwachte rendement. Deze zijn tot en met 2026 berekend. Uit berekeningen komt naar voren dat de financiële situatie eind 2026 voldoende is. Zolang de huidige financiële situatie onvoldoende blijft, moet ABP ieder jaar een nieuw herstelplan opstellen en indienen bij De Nederlandse Bank.

Opbrengstverantwoording

Algemeen

De baten en lasten worden toegerekend aan het boekjaar waarop ze betrekking hebben. Winsten worden slechts genomen voor zover zij op balansdatum zijn gerealiseerd. Verliezen en risico's die hun oorsprong vinden voor het einde van het verslagjaar, worden in acht genomen indien zij voor het vaststellen van de jaarrekening bekend zijn geworden.

Rijksbijdragen, overige overheidsbijdragen en -subsidies

Rijksbijdragen, overige overheidsbijdragen en -subsidies uit hoofde van de basisbekostiging worden in het jaar waarop de toekenning betrekking heeft, volledig verwerkt als baten in de staat van baten en lasten. Indien deze opbrengsten betrekking hebben op een specifiek doel, dan worden deze naar rato van de verrichte werkzaamheden als baten verantwoord.

Collegegelden

De collegegelden worden toegerekend aan het jaar waarop zij betrekking hebben, waarbij ervan uitgegaan is dat reguliere onderwijs- en onderzoekstaken gelijkmatig over het studiejaar zijn gespreid. De vooruitontvangen bedragen worden onder de overlopende passiva opgenomen.

Baten werk in opdracht van derden

Opbrengsten uit hoofde van werk in opdracht van derden (contractonderwijs, contractonderzoek en overige) worden in de staat van baten en lasten als baten opgenomen voor een bedrag gelijk aan de kosten indien zeker is dat deze kosten declarabel zijn. Onder projectopbrengsten wordt verstaan de in het contract overeengekomen opbrengsten, vermeerderd met eventuele opbrengsten op grond van meer en minder werken, claims en vergoedingen, indien en zover het waarschijnlijk is dat de opbrengsten worden gerealiseerd en de opbrengsten betrouwbaar kunnen worden bepaald. De projectopbrengsten worden bepaald op de reële waarde van de tegenprestaties die is of zal worden ontvangen. Een eventueel positief resultaat wordt genomen naar rato van het stadium van voltooiing van het project op verslagdatum (de zogeheten percentage of completion-methode). Het stadium van voltooiing wordt bepaald aan de hand van tot de balansdatum gemaakte projectkosten in verhouding tot de geschatte totale projectkosten. Een eventueel verwacht negatief resultaat wordt in mindering gebracht op de baten en de onderhanden werk posities.

Overige baten

Overige baten worden toegerekend aan het boekjaar waarop ze betrekking hebben. De overige baten bestaan uit opbrengsten uit verhuur onroerende zaken, detachering personeel, minoren, bijdrage studenten/personeel en overige baten.

Aandeel in het resultaat van organisaties waarin wordt deelgenomen

Het aandeel in het resultaat van organisaties waarin wordt deelgenomen omvat het aandeel van de groep in de resultaten van deze deelnemingen. Resultaten op transacties, waarbij overdracht van activa en passiva tussen de groep en de niet-geconsolideerde deelnemingen en tussen niet-geconsolideerde deelnemingen onderling heeft plaatsgevonden, zijn niet verwerkt voor zover deze als niet gerealiseerd kunnen worden beschouwd.

De resultaten van deelnemingen die gedurende het boekjaar zijn verworven of afgestoten worden vanaf het verwervingsmoment respectievelijk tot het moment van afstoting verwerkt in het resultaat van de groep.

Leasing

De organisatie kan financiële en operationele leasecontracten afsluiten. Een leaseovereenkomst waarbij de voor- en nadelen verbonden aan het eigendom van het leaseobject geheel of nagenoeg geheel door de lessee worden gedragen, wordt aangemerkt als een financiële lease. Alle andere leaseovereenkomsten classificeren als operationele leases. Bij de leaseclassificatie is de economische realiteit van de transactie bepalend en niet zozeer de juridische vorm.

Als de organisatie optreedt als lessee in een operationele lease, wordt het leaseobject niet geactiveerd. Leasebetalingen inzake de operationele lease worden lineair over de leaseperiode ten laste van de staat van baten en lasten gebracht.

Als de organisatie optreedt als lessor in een operationele lease, wordt het actief als leaseobject verwerkt in de balans overeenkomstig de aard van dat actief. De grondslagen voor de waardering van de geleasede activa zijn beschreven onder het hoofdstuk Materiële vaste activa.

De leasebaten (exclusief vergoeding voor dienstverlening, zoals verzekering en onderhoud) als bestanddeel van de leasebetalingen worden op tijdsevenredige basis verwerkt over de leaseperiode. Initiële directe kosten, niet zijnde verkoopkosten, die gemaakt worden om opbrengsten te genereren uit operationele leases worden direct ten laste van de exploitatierekening gebracht.

Rentebaten en rentelasten

Rentebaten en -lasten worden verantwoord in de periode waartoe zij behoren, rekening houdend met de effectieve rentevoet van de desbetreffende activa en passiva. Eventuele winsten of verliezen worden verantwoord onder de financiële baten en lasten.

Kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de indirecte methode. Het kasstroomoverzicht bevat enkel de liquide middelen.

B5 Toelichting op de onderscheiden posten van de geconsolideerde balans

Vaste activa

1.1 Materiële vaste activa

Het verloop van de materiële vaste activa kan als volgt worden weergegeven.

(x € 1.000)	Verrijgings- prijs 31-12-2016	Afschrijvingen t/m 31-12-2016	Boekwaarde 31-12-2016	Investerings 2017	Aanschaf- waarde desin- vesterings 2017	Afgeschreven desinveste- ringen 2017	Afschrijvin- gen 2017	Overboeking afschrijvingen	Overboeking afschrijvingen	Verrijgings- prijs 31-12-2017	Afschrijvingen t/m 31-12-2017	Boekwaarde 31-12-2017
1.1.1 Gebouwen	226.860	79.225	147.635	1.754	- 1.892	- 1.576	8.665	2.845	1.726	229.567	88.040	141.527
1.1.2 Terreinen	13.308	-	13.308	-	-	-	-	-	-	13.308	-	13.308
1.1.3 Inventaris en apparatuur	57.367	34.719	22.648	3.447	- 7.358	- 7.228	5.419	-	-	53.456	32.910	20.546
1.1.4 In uitvoering en vooruitbetalingen	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1.1.5 Niet aan het proces dienstbare MVA	5.916	2.992	2.924	-	-	-	126	-2.845	-1.726	3.071	1.392	1.679
Totaal	303.451	116.936	186.515	5.201	-9.250	- 8.804	14.210	-	-	299.402	122.342	177.060

Niet aan het proces dienstbare materiële vaste activa betreft één gebouw dat de HAN aan een derde verhuurt. Het betreft het gebouw aan de Beverweerdlaan 3 te Arnhem). Deze bezitting is niet dienstbaar aan het onderwijsproces en wordt daarom separaat in de jaarrekening gepresenteerd. Het gebouw aan de Groenewoudseweg 1 te Nijmegen werd in 2016 verhuurd aan derden en is in 2017 weer aan het onderwijs dienstbaar gemaakt. Dit pand wordt met ingang van 2017 gepresenteerd onder de gebouwen. De desinvesteringen hebben betrekking op activa die niet meer in gebruik is. Dit betreft onder andere installaties in het gebouw aan de Berg en Dalseweg te Nijmegen waarvan de huur in 2017 beëindigd is.

De historische aanschafwaarde van de volledige afgeschreven materiële vaste activa in gebruik bedraagt per 31 december 2017 € 18,8 miljoen en was per 31 december 2016 € 23,7 miljoen.

De WOZ-waarde van de gebouwen en terreinen is € 171 miljoen (peildatum 1 januari 2017).

De bedrijfsgebouwen en terreinen worden eens in de zes jaar getaxeerd. De herbouwwaarde van de bedrijfsgebouwen en terreinen is, in juni 2013 door onafhankelijke taxateurs, getaxeerd op € 246 miljoen. De verzekerde waarde van de gebouwen is € 307 miljoen (peildatum 1 januari 2016). De getaxeerde herbouwwaarde (€ 246 miljoen) wijkt af van de verzekerde waarde (€ 307 miljoen) doordat de nieuwbouw FED (investering € 40 miljoen), welke in 2014 in gebruik is genomen, nog niet getaxeerd is en derhalve niet in de getaxeerde herbouwwaarde is opgenomen.

Financiële vaste activa

1.2 Overige financiële vaste activa

(x € 1.000)	31-12-2017	31-12-2016	Looptijd > 1 jaar	Looptijd > 5 jaar	Resterende looptijd in jaren
Vooruitbetaalde huur	2.553	-	1.569	984	24

De vooruitbetaalde huur betreft huur voor het pand aan de Heyendaalsweg 141. Het langlopende deel van de vooruitbetaalde huur is als gevolg van een vernieuwde overeenkomst in 2017 opgenomen onder de financiële vaste activa. Het kortlopende deel is verantwoord onder de vorderingen.

Vlottende activa

1.3 Voorraden

(x € 1.000)	31 december 2017	31 december 2016
Gebruiksgoederen	151	77

Dit betreft de voorraden van de campuswinkels. Er is geen sprake van een voorziening voor incurante voorraad.

1.4 Vorderingen

(x € 1.000)	31 december 2017	31 december 2016
Debiteuren	2.190	2.858
OCW/EZ	-	31
Studenten	588	525
Waardering onderhanden projecten	2.437	1.485
<i>Overlopende activa</i>		
Vooruitbetaalde kosten	3.184	4.828
Verstreckte voorschotten	42	20
Overige	1.867	2.006
Totaal overlopende activa	5.093	6.854
Voorziening wegens oninbaarheid vorderingen	-	-
Totaal vorderingen	10.308	11.753

De vorderingen hebben een looptijd korter dan één jaar. In 2016 is een vordering op een verhuurder opgenomen als vooruitbetaalde huur van € 3,2 miljoen voor het pand aan de Heyendaalsweg 141. Het langlopende deel van deze vordering is als gevolg van een vernieuwde overeenkomst in 2017 opgenomen onder de financiële vaste activa. De vooruitbetaalde kosten en overige overlopende activa bevatten diverse posten, zoals vooruitbetaalde abonnementen en licenties.

Het saldo met betrekking tot de onderhanden projecten is als volgt opgebouwd:

(x € 1.000)	31 december 2017	31 december 2016
Gerealiseerde projectkosten en toegerekende winsten	9.997	7.174
Gefactureerde termijnen	-7.560	-5.682
Voorziening te verwachten verliezen	-	-7
Totaal	2.437	1.485

Er is geen sprake van ingehouden bedragen op betalingen van termijnfacturen.

1.5 Liquide middelen

(x € 1.000)	31 december 2017	31 december 2016
Kasmiddelen	7	7
Tegoeden op bankrekeningen	3.352	3.428
Schatkistbankieren	44.875	25.523
Totaal	48.234	28.958

Een bedrag van € 0,6 miljoen is geblokkeerd in verband met een uitstaande bankgarantie.

De overige liquide middelen ter waarde van € 47,6 miljoen staan ter vrije beschikking. De rente is gebaseerd op EONIA fixing rate.

De HAN beschikt over een kredietfaciliteit van 10% van de Rijksbijdrage. Afgerond is dat €20 miljoen. De HAN maakt ultimo 2017 geen gebruik van deze faciliteit.

2.1 Eigen Vermogen

Eigen Vermogen

(x € 1.000)	Saldo per 31-12-2017	Bestemming Resultaat 2017	Mutaties 2017	Saldo per 31-12-2016	Bestemming Resultaat 2016	Mutaties 2016	Saldo per 31-12-2015
Algemene reserve							
Algemene reserve	89.250	11.253	-	77.997	- 8.856	-	86.853
Publieke bestemmingsreserves							
Bestemmingsreserve HMP publiek	701	203	-	498	34	-	464
Private bestemmingsreserves							
EV geconsolideerde BV's	737	119	-	618	74	-	544
Bestemmingsreserve derde geldstroom	2.614	579	-	2.035	282	-	1.753
Bestemmingsreserve HMP privaat	-79	-139	-	60	7	-	53
Totaal Eigen Vermogen	93.223	12.015	-	81.208	- 8.459	-	89.667

Overzicht van het totaalresultaat van de instelling

(x € 1.000)	31 december 2017	31 december 2016
Geconsolideerd nettoresultaat toekomend aan de instelling	12.015	- 8.459
Totaal van de rechtstreekse mutaties in het eigen vermogen van de instelling	-	-
Totaalresultaat van de instelling	12.015	- 8.459

Voorgesteld wordt het nettoresultaat 2017 als volgt te bestemmen:

a. Ten gunste van algemene reserve	11.253
b. Ten gunste van overige bestemmingsreserve HMP publiek	203
c. Ten gunste van bestemmingsreserve EV geconsolideerde BV's	119
d. Ten gunste van bestemmingsreserve derde geldstroom	579
e. Ten gunste van overige bestemmingsreserve HMP privaat	-139
	12.015

Vooruitlopende op de goedkeuring van de jaarrekening door de Raad van Toezicht is dit voorstel tot bestemming van het resultaat reeds in de jaarrekening 2017 verwerkt.

Algemene reserve

De algemene reserve wordt gevormd uit de resultaten behaald uit (publieke) onderwijsactiviteiten.

Bestemmingsreserve HMP (publiek)

Bestemmingsreserve

Deze reserve wordt gevormd uit het resultaat behaald uit publieke activiteiten van HAN Masterprogramma's (HMP). Dit betreft bekostigde masteropleidingen.

Bestemmingsreserve (privaat)

EV geconsolideerde BV's

Deze reserve wordt gevormd uit de resultaten die behaald zijn door HAN Holding BV en HAN Flex BV. Voor een toelichting wordt verwezen naar de toelichting op de enkelvoudige jaarrekening.

Bestemmingsreserve derde geldstroom

Deze reserve wordt gevormd uit de resultaten behaald uit private activiteiten zijnde specifieke contractonderwijs- en contractonderzoek en studentenhuysvesting, niet betreffende HAN Masterprogramma's.

Bestemmingsreserve HMP

Deze reserve wordt gevormd uit het bestemde resultaat behaald uit private activiteiten van HAN Masterprogramma's. Dit betreft de niet bekostigde masteropleidingen.

2.2 Voorzieningen

Het verloop van de voorzieningen kan als volgt worden weergegeven.

Voorzieningen

(x € 1.000)	Saldo	Mutaties 2017			Saldo	Onderverdeling saldo		
	31-12-2016	Dotaties	Onttrekkingen	Vrijval	31-12-2017	< 1 jaar	1-5 jaar	> 5 jaar
Overige voorzieningen								
Groot onderhoud	12.286	1.481	165	2.635	10.967	2.885	4.649	3.434
Afstudeerfonds	109	-	87	22	-	-	-	-
	12.395	1.481	252	2.657	10.967	2.885	4.649	3.434
Personeelsvoorzieningen								
WW/BWW	3.801	2.684	1.850	1.020	3.615	1.303	1.988	324
Jubileumuitkering	2.318	94	176	382	1.854	139	686	1.029
WGA	2.144	2.303	266	798	3.383	274	2.062	1.047
Werktijdvermindering senioren	2.789	1.207	274	178	3.544	460	2.667	417
Sociaal beleid	2.160	3.018	994	89	4.095	2.052	2.040	3
	13.212	9.306	3.560	2.467	16.491	4.228	9.443	2.820
Totaal voorzieningen	25.607	10.787	3.812	5.124	27.458	7.113	14.092	6.254

Overige voorzieningen

Voorziening groot onderhoud

De voorziening wordt gevormd voor verwachte kosten voor periodiek groot onderhoud aan panden, installaties en dergelijke op basis van het geschatte bedrag van het eigenaarsonderhoud in het meerjarenonderhoudsplan en de periode tussen de werkzaamheden groot onderhoud. De uitgaven van groot onderhoud worden verwerkt ten laste van de onderhoudsvoorziening voor zover deze is gevormd door de beoogde kosten. Indien de kosten van groot onderhoud uitgaan boven de boekwaarde van de voor het desbetreffende actief aangehouden voorziening, worden de (meer)kosten verwerkt in de winst- en-verliesrekening. De voorziening voor onderhoudskosten is overwegend langlopend van karakter. De voorziening wordt niet verdisconteerd.

Door wijzigingen in het onderhoudsplan is in 2017 een wijziging doorgevoerd in de bepaling van de voorziening groot onderhoud.

Afstudeerfonds

De voorziening afstudeerfonds heeft tot doel om studenten die door omstandigheden een financiële bijdrage nodig hebben een gift te verstrekken. In 2017 is deze voorziening uitgenut en volledig vrijgevallen.

Personeelsvoorzieningen

Alle personele voorzieningen zijn verdisconteerd op basis van de vijftienjarige markttrente ad 1,7% (2016: 1%).

Voorziening WW/BWW

De voorziening wordt gevormd om claims uit hoofde van uitkeringen na ontslag af te dekken. Met ingang van 2007 is de HAN, evenals andere hogescholen, eigenrisicodragers voor de gehele werkloosheidsuitkering. Voor het bovenwettelijke gedeelte was dit al zo. Deze voorziening is bepaald op basis van de verwachte toekomstige uitkeringen conform de opgave van de uitkeringsinstanties (UWV en APG) en de blijfkans.

Voorziening jubileumuitkering

Deze voorziening is gevormd ten behoeve van toekomstige jubileumuitkeringen.

De voorziening betreft het geschatte bedrag van de in de toekomst uit te keren jubileumuitkeringen.

De berekening is gebaseerd op het aantal pensioenjaren conform opgave van ABP, blijfkans en leeftijd.

Voorziening eigen-risicodragerschap WGA

De HAN is eigenrisicodragers voor de WGA. Dit betekent dat de kosten van de gedeeltelijke arbeidsongeschiktheidsuitkering voor tien jaar ten laste komen van de HAN. Om deze reden vormt de HAN een voorziening voor medewerkers die zijn ingestroomd in de WGA tegen de nominale verplichting zoals opgegeven door de uitkeringsinstanties (UWV en Loyalis) en medewerkers die langer dan één jaar ziek zijn en waarvan de arbo-arts of arbeidsdeskundige inschat dat de kans dat zij instromen in de WIA groter is dan 50 procent.

De berekening is voor de eerste 38 maanden gebaseerd op de verwachte loongerelateerde uitkering, waarbij rekening is gehouden met de restverdien capaciteit. Na 38 maanden is gerekend met 70% van het minimumloon.

Voorziening werktijdvermindering senioren

Met ingang van 1 januari 2015 kan een werknemer die de AOW-gerechtigde leeftijd min tien jaar heeft bereikt kiezen voor de mogelijkheid om zijn/haar werktijd, gedurende een periode van maximaal vijf jaar, te verminderen met maximaal 20%. Voor de werknemers die gebruikmaken van deze regeling zijn de kosten voor de volledige periode in de voorziening opgenomen. Voor werknemers die tussen nu en vijf jaar in aanmerking komen voor deze regeling, is een inschatting gemaakt van de toekomstige instroom; voor deze toekomstige instroom wordt de voorziening in vijf jaar opgebouwd. Bij de berekening van de voorziening is uitgegaan van de werkelijke loonkosten van de deelnemers en de resterende werktijd.

Voorziening sociaal beleid

De voorziening sociaal beleid is gevormd op basis van individuele afspraken gemaakt met medewerkers van de HAN in het kader van het beëindigen van het dienstverband of verminderen van de werktijd. In de voorziening zijn enkel de individuele afspraken opgenomen waarvoor de HAN zich aantoonbaar onvoorwaardelijk heeft verbonden, maar die wel een schattingselement bevatten.

2.3 Langlopende schulden

(x € 1.000)	Bedrag lening 31-12-2016	Aangegane leningen 2017	Aflossing 2017	Saldo 31-12-2017	Looptijd > 1 jaar	Looptijd > 5 jaar	Renteper- centage %	Resterende looptijd in jaren
<i>Kredietinstellingen</i>								
Gemeente Arnhem	8.423	-	1.129	7.294	6.142	1.280	2,12	6
<i>Ministerie van Financiën</i>								
Ministerie van Financiën	45.834	-	1.833	44.001	42.166	34.833	3,09	24
Totaal langlopende schulden	54.257	-	2.962	51.295	48.308	36.113		

Kredietinstellingen

Hypothecaire lening gemeente Arnhem

Dit betreft een ultimo 1993 opgenomen hypothecaire lening met een looptijd van 30 jaar (annuïtair). De vaste rente bedraagt 2,12% tot 31 december 2023 (einde contract). Als zekerheid is verstrekt aan de gemeente Arnhem een eerste hypotheek tot € 23 miljoen op het pand Ruitenberglaan 27 in Arnhem. Het kortlopende gedeelte van de aflossingsverplichting is onder kortlopende schulden opgenomen.

Lening ministerie van Financiën

In 2010 is de HAN een lening aangegaan bij het ministerie van Financiën met een looptijd van 30 jaar. De lening bedroeg bij aanvang in totaal € 55 miljoen. De jaarlijkse vaste rente bedraagt 3,09% tot 2 juli 2020.

Als zekerheid voor de lening en eventuele extra rente en kosten is aan het ministerie van Financiën een eerste hypotheek verstrekt op de Nijmeegse panden van de HAN, met uitzondering van de Groenewoudseweg 1. Het kortlopend deel van de aflossingsverplichting is onder kortlopende schulden opgenomen. De lening kan vervroegd afgelost worden waarbij het verschil in contante waarde van het restant van de lening op basis van de dan geldende rente en de afgesproken rente aan het ministerie van Financiën moet worden betaald. De HAN heeft geen intentie deze lening versneld af te lossen.

2.4 Kortlopende schulden

De kortlopende schulden worden als volgt gespecificeerd:

(x € 1.000)	31 december 2017		31 december 2016	
Kredietinstellingen		2.987		2.962
Vooruitgefactureerde en -ontvangen				
termijnen projecten		4.256		4.464
Crediteuren		6.132		8.371
Belastingen en premies sociale verzekeringen		10.670		10.880
Schulden ter zake van pensioenen		2.714		2.350
<i>Overlopende passiva:</i>				
Vooruitontvangen collegegelden	23.759		21.450	
Niet geormerkte subsidies OCW	362		559	
Vooruitontvangen investeringssubsidies	79		97	
Vooruitontvangen bedragen	2.924		2.769	
Vakantiegeld en vakantiedagen	8.235		8.380	
Te betalen interest	678		712	
Overige overlopende passiva	6.521		6.200	
Totaal overlopende passiva		42.558		40.167
Totaal kortlopende schulden		69.317		69.194

De kortlopende schulden hebben een looptijd korter dan één jaar tenzij specifiek benoemd. De overige overlopende passiva bevat onder andere vooruitontvangen subsidiegelden van € 2,5 miljoen (2016: € 1,8 miljoen) en een verplichting sociaal beleid van € 1,0 miljoen (2016: € 0,7 miljoen). Van de verplichting sociaal beleid heeft € 0,2 miljoen een looptijd langer dan een jaar, maar korter dan vijf jaar.

Het saldo van de vooruitgefactureerde termijnen *Onderhanden Werk* is als volgt opgebouwd:

(x € 1.000)	31 december 2017		31 december 2016	
Gefactureerde termijnen		17.286		14.596
Gerealiseerde projectkosten en toegerekende winsten		-13.038		-10.162
Voorziening te verwachten verliezen		8		30
Totaal		4.256		4.464

Verantwoording subsidies OCW

(bedragen in euro's)

G1 Verantwoording van subsidies zonder verrekeningsclausule

Omschrijving	Toewijzing Kenmerk	Datum	Bedrag van toewijzing	Ontvangen t/m 2017	De activiteiten zijn ultimo 2017 conform de subsidiebeschikking geheel uitgevoerd en afgerond
Lerarenbeurs LB LBH6	2016/740832-1	Diverse data	847.769	847.769	Ja
Lerarenbeurs LB LBH7	2017/854022-1	Diverse data	543.600	543.600	Nee
Subsidie vraagfinanciering hoger onderwijs 2017	808396-02	20-1-2017	46.250	46.250	Ja
Subsidie vraagfinanciering hoger onderwijs 2017	838526-01	14-4-2017	36.250	36.250	Ja
Subsidie vraagfinanciering hoger onderwijs 2017	847469-01	20-7-2017	2.500	2.500	Ja
Beta Technieknetwerkn	TNVOHO-17011	30-11-2017	42.777	42.777	Nee
Totaal			1.519.146	1.519.146	

G2 Verantwoording subsidies met verrekeningsclausule

Doorlopend tot in een volgend verslagjaar

Omschrijving	Toewijzing kenmerk	Toewijzing Datum	Bedrag van toewijzing	Ontvangen t/m vorig verslagjaar	Lasten t/m vorig verslagjaar	Stand begin verslagjaar	Ontvangst in verslagjaar	Lasten in verslagjaar	Stand ultimo verslagjaar	Saldo nog te besteden ultimo verslagjaar
Flexibel hoger onderwijs voor volwassenen	874833	3-2-2016	2.000.000	996.000	996.000	0	470.000	470.000	0	534.000
Doorstroom mbo-hbo	DHBO18001	23-10-2017	185.955	0	0	0	0	0	0	185.955

Financiële instrumenten

Algemeen

De HAN maakt in de normale bedrijfsuitoefening gebruik van financiële instrumenten die de HAN blootstelt aan markt- en/of kredietrisico's. Deze financiële instrumenten betreffen posten die in de balans zijn opgenomen, zoals vorderingen en schulden.

Kredietrisico

De HAN loopt kredietrisico over debiteuren, overige vorderingen en vooruitbetaalde huur, zoals opgenomen onder de financiële vaste activa. Het maximale kredietrisico bedraagt € 12,9 miljoen. De hoogste vordering bedraagt € 2,9 miljoen. Met deze tegenpartij bestaat een lange relatie; zij hebben altijd tijdig aan hun betalingsverplichtingen voldaan. Het overige kredietrisico is niet geconcentreerd bij één of enkele partijen. De HAN hanteert procedures en gedragsrichtlijnen om de omvang van het kredietrisico bij tegenpartijen te beperken. Daarnaast handelt de HAN niet in financiële instrumenten en past ook geen afgeleide financiële instrumenten (derivaten) toe.

Renterisico

Het renterisico is beperkt tot eventuele veranderingen in de marktwaarde van opgenomen leningen. De HAN heeft twee langlopende leningen uitstaan.

De rentevaste periode van de lening van de gemeente Arnhem loopt tot 31 december 2023 (einde contract) en bedraagt 2,12%. De rentevaste periode van de lening van het ministerie van Financiën loopt tot juli 2020. De interest bedraagt tot die tijd 3,09% per jaar.

Liquiditeitsrisico

De stichting bewaakt de liquiditeitspositie, zoals beschreven in het treasurystatuut van de stichting. Door middel van opvolgende liquiditeitsbegrotingen ziet het management erop toe dat voor de stichting steeds voldoende liquiditeiten beschikbaar zijn om aan de verplichtingen te kunnen voldoen.

Reële waarde

De reële waarde van de in de balans opgenomen financiële instrumenten verantwoord onder de liquide middelen, vorderingen, langlopende en kortlopende schulden en financiële vaste activa benadert de boekwaarde daarvan.

B6 Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

De HAN is de volgende meerjarige financiële verplichtingen aangegaan:

(x € 1.000)	2017	< 1 jaar	1-5 jaar	> 5 jaar	Totaal
Huurkosten	2.623	2.000	3.456	5.994	11.450
Leasekosten vervoersmiddelen	179	123	84	-	207
Drukwerk	227	276	23	-	299
Schoonmaak	1.671	2.514	4.347	-	6.861
Systemen	709	538	408	-	946
Externe diensten divers	-	225	450	-	675
	5.409	5.676	8.768	5.994	20.438

De huurkosten zijn als volgt opgebouwd:

(x € 1.000)	2017	< 1 jaar	1-5 jaar	> 5 jaar	Totaal
Papendallaan 52	310	318	660	-	978
Heyendaalseweg 141	703	301	1.284	5.994	7.579
Prof. Molkenboerstraat	374	191	-	-	191
Philips van Leidenlaan	319	327	621	-	948
Heyendaalseweg 121	303	233	-	-	233
Heyendaalseweg 98	238	248	781	-	1.029
Weurtseweg 150	44	46	71	-	117
Hatertseweg 23	20	23	39	-	62
Universitair Sportcentrum	312	313	-	-	313
	2.623	2.000	3.456	5.994	11.450

Per 31 december 2017 heeft de HAN ten behoeve van de huur van de Berg en Dalseweg een bankgarantie verstrekt van € 0,1 miljoen (afwikkeling vindt plaats in 2018) en ten behoeve van de HANCard van € 0,5 miljoen.

Voor de huur van de Heyendaalseweg 141 te Nijmegen is overeengekomen € 6,5 miljoen aan huurpenningen voor de komende 24 jaar te voldoen in 2018.

In de CAO is de regeling duurzame inzetbaarheid basisbudget opgenomen. Duurzame inzetbaarheid uren worden ingezet voor zakelijke doeleinden, met uitzondering van de uren die opgenomen worden in het kader van sabbatsverlof. Sabbatsverlof wordt niet separaat geregistreerd en is derhalve niet betrouwbaar in te schatten.

Op 17 februari 2017 is door drie HAN-studenten van de bachelor Medische Hulpverlening een dagvaarding betekend in verband met opgelopen studievertraging. De zitting bij de rechtbank Arnhem is gepland op 14 maart 2018. De uitkomst van de gerechtelijke procedure is onbekend.

Niet uit de balans blijvend actief

De huuropbrengsten zijn als volgt opgebouwd:

(x € 1.000)	2017	< 1 jaar	1-5 jaar	> 5 jaar	Totaal
Huurcontract Beverweerdlaan	172	173	711	459	2.858

B7 Toelichting op de onderscheiden posten van de geconsolideerde exploitatierekening

Baten

3.1 Rijksbijdragen OCW

(x € 1.000)	Werkelijk 2017	Begroting 2017	Werkelijk 2016
Normatieve rijksbijdrage OCW			
Normatieve rijksbijdrage OCW	209.983	199.426	201.680
Overige subsidies OCW			
Geormerkte subsidies	470	578	996
Niet geormerkte subsidies	795	449	1.322
Totaal overige subsidies	1.265	1.027	2.318
Totaal Rijksbijdragen	211.248	200.453	203.998

De rijksbijdrage stijgt ten opzichte van 2016 en de begroting 2017. Dit wordt veroorzaakt door een tweetal effecten. De rijksbijdrage stijgt door loon- en prijscompensatie en een verhoging door een hoger aantal studenten op landelijk niveau dan in de referentieraming was aangenomen.

3.2 Overige overheidsbijdrage

(x € 1.000)	Werkelijk 2017	Begroting 2017	Werkelijk 2016
Overige overheidsbijdrage	4.282	4.328	3.340

De overige overheidsbijdrage stijgt hoofdzakelijk door een hogere bijdrage vanuit het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport: subsidie Physician Assistant (€ 1,9 miljoen / 2016: € 1,4 miljoen) en subsidie Advanced Nurse Practitioner (€ 2,1 miljoen / 2016: € 1,8 miljoen).

3.3 Collegegelden

(x € 1.000)	Werkelijk 2017	Begroting 2017	Werkelijk 2016
Collegegeld sector hbo	67.692	66.527	64.563

De collegegelden stijgen ten opzichte van de begroting en 2016 als gevolg van een stijging van het aantal studenten en hoger (wettelijk) collegegeld.

3.4 Baten werk in opdracht van derden

(x € 1.000)	Werkelijk 2017	Begroting 2017	Werkelijk 2016
Contractonderwijs	10.385	9.973	9.970
Contractonderzoek	8.682	9.758	6.977
Overige (o.a. maatwerk, advies)	6.244	5.376	6.528
Totaal baten	25.311	25.107	23.475

De post Contractonderzoek is als volgt opgebouwd:

(x € 1.000)	Werkelijk 2017	Begroting 2017	Werkelijk 2016
Internationale organisaties	401	790	66
Nationale overheden	6.865	6.836	5.172
NWO	384	386	367
Overige non-profit organisaties	743	702	876
Bedrijven	289	1.044	496
Totaal contractonderzoek	8.682	9.758	6.977

De subsidies voor contractonderzoek hebben een incidenteel karakter, deze subsidies worden op basis van projectplannen aangevraagd en toegekend.

3.5 Overige baten

(x € 1.000)	Werkelijk 2017	Begroting 2017	Werkelijk 2016
Verhuur onroerende zaken	1.392	1.025	1.357
Detachering personeel	932	620	690
Schenking en sponsoring	11	29	4
Studentenbijdragen	3.886	3.912	4.041
Overige	3.067	3.340	3.033
Totaal	9.288	8.926	9.125

De overige baten liggen in lijn met de begroting en 2016.

4.1 Personele lasten

(x € 1.000)	Werkelijk 2017	Begroting 2017	Werkelijk 2016
Lonen en salarissen	167.593	168.789	167.183
Sociale lasten	20.872	20.605	20.733
Pensioenpremies	24.167	21.838	20.292
Lasten eigen personeel	212.632	211.232	208.208
Overige personele lasten:			
Dotaties personele voorzieningen	6.839	3.137	6.922
Uitzendkrachten	16.470	13.417	21.151
Overige personele lasten	10.613	12.542	11.973
Subtotaal overige personele lasten	33.922	29.096	40.046
-/- Uitkeringen	-1.404	-707	-1.339
Totaal personele lasten	245.150	239.621	246.915

De totale personele lasten dalen ten opzichte van 2016 met € 1,8 miljoen. Binnen de personele lasten stijgen de lasten van eigen personeel met € 4,4 miljoen terwijl de overige personele lasten dalen met € 6,1 miljoen. De lasten eigen personeel stijgen hoofdzakelijk door de pensioenpremies als onderdeel van het meerjarig premiebeleid van ABP. De overige personele lasten dalen met name door lagere kosten voor uitzendkrachten als gevolg van een hoger kostenbewustzijn. Dit effect blijft echter achter bij de begroting, mede door een verschuiving tussen eigen personeel en inleen derden. Daarnaast stijgt de dotatie aan personele voorzieningen als gevolg van een hogere dotatie aan de voorziening sociaal beleid dan begroot.

De eenmalige uitkering van € 500 per fte in november 2017 was niet opgenomen in de begroting 2017, maar wordt volledig gecompenseerd door lagere lonen en salarissen als gevolg van een daling van het aantal fte.

Aantal fte's

	Stand aantal fte's per 31-12		Gemiddeld aantal fte's	
	2017	2016	2017	2016
OP	1.777	1.843	1.798	1.819
OBP	931	920	924	927
Management	77	76	76	75
Totaal	2.785	2.839	2.798	2.821

Het aandeel van tijdelijke aanstellingen is 15,1% (2016: 20,4%). Zowel in 2016 als in 2017 waren er geen medewerkers werkzaam buiten Nederland.

Bezoldiging topfunctionarissen

Voor onderwijsinstellingen zijn in 2016 de bezoldigingsklassen op basis van instellingskenmerken van kracht geworden. Gezamenlijk geven deze kenmerken een indicatie van de complexiteit van de betreffende bestuursfunctie. Voor ieder kenmerk wordt een schaal gehanteerd. Uit de score op die schaal volgt een aantal complexiteitspunten. Het totaal van deze complexiteitspunten bepaalt in welke bezoldigingsklasse de instelling valt en welk bezoldigingsmaximum daarmee van toepassing is op de topfunctionarissen. De instellingskenmerken zijn:

- 1-gemiddelde totale baten per boekjaar (10 complexiteitspunten);
- 2-gemiddeld aantal studenten (5 complexiteitspunten);
- 3-gewogen onderwijssoorten of sectoren (5 complexiteitspunten).

Op basis van bovenstaande instellingskenmerken en wegingsfactoren is de HAN in de hoogste klasse G ingedeeld met een daarbij behorend bezoldigingsmaximum van € 181.000 (bezoldigingsmaximum 2017). Op de nieuwe maxima is het algemene overgangsrecht van de WNT van toepassing. Inmiddels is op 1 januari 2017 de eerste fase van het overgangsrecht afgelopen¹. Voor de bestuurders bij de HAN is het overgangsrecht derhalve niet meer van toepassing.

2017 bedragen x € 1	Dr. C.P. Boele	Dr. I.J.J.H. Breukink	Dr. ing. D.M. de Jong	F.H.J. Stöteler
Functiegegevens	Voorzitter CvB	Lid CvB	Lid CvB	Lid CvB
Aanvang en einde functievervulling in 2017	1/1 - 31/12	15/11 – 31/12	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12
Omvang dienstverband 2017 (in fte)	1,00	0,80 ²	0,80 ³	1,00
Gewezen topfunctionaris?	Nee	nee	Nee	nee
(Fictieve) dienstbetrekking?	Ja	ja	Ja	ja
Bezoldiging				
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	€ 163.714	€ 15.511	€ 156.256	€ 161.724
Beloningen betaalbaar op termijn	€ 17.802	€ 1.851	€ 17.341	€ 17.960
Subtotaal	€ 181.516	€ 17.362	€ 173.597	€ 179.684
Individueel toepasselijk bezoldigingsmaximum	€ 181.000	€ 18.645	€ 175.148	€ 181.000
-/- Onverschuldigd betaald bedrag	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
Totale bezoldiging 2017	€ 181.516	€ 17.362	€ 173.597	€ 179.684
Reden waarom de overschrijding al dan niet is toegestaan	N.v.t. ⁴	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.

¹Voor de topfunctionarissen die op 1 januari 2013 een bezoldiging boven het toen geldende WNT-maximum hadden, zijn de vier jaar waarin de bezoldigingsafspraken gerespecteerd werden, afgelopen. Zij moeten hun bezoldiging in drie jaar afbouwen naar het toepasselijk maximum.

²De bezoldiging van de heer Breukink voor november en december is gebaseerd op € 181.000 x 0,80 fte x 47/365.

³De omvang van het dienstverband van mevrouw De Jong is tot 1 november 2018 tijdelijk verhoogd naar 1,00 fte. De bezoldiging van mevrouw De Jong voor 2017 is dan ook gebaseerd op € 181.0000 x 0,80 fte x 59/365 en 306/365 x 1,00 fte.

⁴De totale bezoldiging 2017 wijkt af van het individueel bezoldigingsmaximum, maar betreft geen overschrijding. Dit wordt veroorzaakt door de voor 1 januari opgebouwde vakantierechten die uitbetaald zijn in 2017, maar betrekking hebben op 2016. In 2016 was het overgangsrecht van toepassing.

2016 bedragen x € 1	Dr. C.P. Boele	Dr. IJ.J.H. Breukink	Dr. ing. D.M. de Jong	F.H.J. Stöteler
Functiegegevens	Voorzitter CvB	Lid CvB	Lid CvB	Lid CvB
Aanvang en einde functievervulling in 2016	1/1 - 31/12	N.v.t.	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12
Omvang dienstverband 2016 (in fte)	1,00	N.v.t.	0,80	1,00
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	€ 182.258	N.v.t.	€ 130.538	€ 162.979
Beloningen betaalbaar op termijn	€ 16.005	N.v.t.	€ 12.484	€ 15.574
Totale bezoldiging 2016	€ 198.263	N.v.t.	€ 143.022	€ 178.553

Overzicht vergoeding Raad van Toezicht

Naam bedragen x € 1	Werkelijk 2017	Maximale bezoldiging 2017	Werkelijk 2016	Aanvang functie	Einde functie
Hillebrand, R.L.M (voorzitter)	€ 11.946	€ 27.150	€ 11.946	01-04-2012	31-03-2020
Hanselaar, A.G.J.M. (lid)	€ 9.221	€ 18.100	€ 9.221	01-12-2011	30-11-2019
Steeghs, H.P.M.G. (lid)	€ 9.221	€ 18.100	€ 9.221	01-07-2013	30-06-2021
Hoymans, C.M. (lid)	€ 9.221	€ 18.100	€ 4.611	01-06-2016	30-05-2020
Ter Huurne, B.B. (lid)	€ 9.221	€ 18.100	€ 4.611	01-07-2016	30-06-2020
Wenselaar, R. (lid)	€ 9.221	€ 18.100	-	01-01-2017	31-12-2020
Weijnen, M.P.C. (lid)	€ 9.221	€ 18.100	-	01-01-2017	31-12-2020
Krijger, C.C. (lid)	-	-	€ 9.221	01-01-2009	31-12-2016
Maassen van den Brink, H. (lid)	-	-	€ 9.221	01-01-2009	31-12-2016
Blom, C.W.P.M. (lid)	-	-	€ 1.537	01-04-2008	01-04-2016
Totaal	€ 67.272		€ 59.589		

4.2 Afschrijvingen

(x € 1.000)	Werkelijk 2017	Begroting 2017	Werkelijk 2016
Afschrijvingen op materiële vaste activa	14.211	14.618	13.868
Totaal	14.211	14.618	13.868

4.3 Huisvestingslasten

(x € 1.000)	Werkelijk 2017	Begroting 2017	Werkelijk 2016
Huur	4.100	4.722	4.146
Verzekeringen	167	231	229
Onderhoud	1.959	1.727	2.255
Energie en water	2.141	2.403	2.097
Schoonmaakkosten	2.884	2.841	2.918
Heffingen	1.704	1.800	1.653
Dotatie / vrijval onderhoudsvoorziening	-1.153	2.030	2.545
Overige	843	822	1.009
Totaal	12.645	16.576	16.852

De huisvestingslasten zijn lager dan begroot en in 2016. Dit wordt met name veroorzaakt door een vrijval van de onderhoudsvoorziening. De daling van de huurlasten ten opzichte van de begroting worden met name veroorzaakt door minder externe huur van ruimten door optimalisatie van benutting van beschikbare capaciteit.

4.4 Overige lasten

(x € 1.000)	Werkelijk 2017	Begroting 2017	Werkelijk 2016
Administratie- en beheerslasten	12.909	14.227	14.531
Inventaris en apparatuur	1.933	1.721	2.546
Leer- en hulpmiddelen	12.135	11.910	11.819
Vrijval overige voorzieningen	-22	-	-
Overige	5.279	7.802	4.780
Totaal	32.234	35.660	33.676

De overige lasten zijn € 3,4 miljoen lager dan begroot en € 1,4 miljoen lager dan werkelijk 2016. Medio 2016 is ingezet op een groter kostenbewustzijn. Dit resulteert in 2017 onder andere in lagere administratie- en beheerslasten door besparingen op catering en drukwerk.

4.5 Transacties met verbonden partijen

Van transacties met verbonden partijen is sprake wanneer een relatie bestaat tussen de stichting en een natuurlijk persoon of entiteit die verbonden is met de stichting. Dit betreffen onder meer de relaties tussen de stichting en haar deelnemingen, de aandeelhouders, de bestuurders en de functionarissen op sleutelposities. Onder transacties wordt verstaan een overdracht van middelen, diensten of verplichtingen, ongeacht of er een bedrag in rekening is gebracht. Er hebben zich geen transacties met verbonden partijen voorgedaan op niet-zakelijke grondslag.

4.6 Honoraria van de accountant

De volgende honoraria van Ernst & Young Accountants zijn ten laste gebracht van de organisatie, haar dochtermaatschappijen en andere maatschappijen die zij consolideert, een en ander zoals bedoeld in artikel 2:382a BW.

Bedragen zijn exclusief btw (x € 1.000)	Ernst & Young Accountants LLP 2017	Overig Ernst & Young- netwerk 2017	Totaal Ernst & Young 2017	Totaal KPMG 2016
Onderzoek van de jaarrekening	110	-	110	156
Andere controleopdrachten	9	-	9	131
Adviesdiensten op fiscaal terrein	-	-	-	13
Andere niet-controlediensten	-	-	-	21
Totaal	119	-	119	321

Opgegeven worden de in het boekjaar ten laste van de rechtspersoon gebrachte totale honoraria voor het onderzoek van de jaarrekening, totale honoraria voor andere controleopdrachten, totale honoraria voor adviesdiensten op fiscaal terrein en totale honoraria voor andere niet-controlediensten, ongeacht of de werkzaamheden reeds gedurende dat boekjaar zijn verricht door de externe accountant en de accountantsorganisatie genoemd in artikel 1, eerste lid, onder a en e, van de Wet toezicht accountantsorganisaties.

5. Financiële baten en lasten

(x € 1.000)	Werkelijk 2017	Begroting 2017	Werkelijk 2016
Rentebaten	-	50	1
Rentelasten	-1.566	-1.567	-1.650
Saldo financiële baten en lasten	-1.566	-1.517	-1.649

Rentebaten en -lasten worden verantwoord in de periode waartoe zij behoren, rekening houdend met de effectieve rentevoet van de desbetreffende activa en passiva. Eventuele winsten of verliezen worden verantwoord onder de financiële baten en lasten.

B8 Enkelvoudige balans per 31 december 2017

Activa (x € 1.000)	31 december 2017	31 december 2016
Vaste activa		
1.1 Materiële vaste activa	177.060	186.515
1.2 Financiële vaste activa	3.290	618
Vlottende Activa		
1.2 Voorraden	151	77
1.3 Vorderingen	10.308	11.753
1.4 Liquide middelen	47.892	28.540
Totaal activa	238.701	227.503

Passiva (x € 1.000)	31 december 2017	31 december 2016
2.1 Eigen Vermogen	93.223	81.208
2.2 Voorzieningen	27.458	25.607
2.3 Langlopende schulden	48.308	51.294
2.4 Kortlopende schulden	69.712	69.394
Totaal passiva	238.701	227.503

B9 Enkelvoudige exploitatierekening 2017

(x € 1.000)	Werkelijk 2017	Begroting 2017	Werkelijk 2016
Baten			
3.1 Rijksbijdragen OCW	211.248	200.453	203.998
3.2 Overige overheidsbijdragen	4.282	4.328	3.340
3.3 Collegegelden	67.692	66.527	64.563
3.4 Baten werk in opdracht van derden	25.311	25.107	23.475
3.5 Overige baten	9.493	9.167	9.365
Totaal baten	318.026	305.582	304.741

(x € 1.000)	Werkelijk 2017	Begroting 2017	Werkelijk 2016
Lasten			
4.1 Personele lasten	245.916	240.247	247.734
4.2 Afschrijvingen	14.211	14.618	13.868
4.3 Huisvestingslasten	12.645	16.576	16.852
4.4 Overige lasten	31.792	35.275	33.170
Totaal lasten	304.564	306.716	311.624
Saldo baten en lasten	13.462	-1.134	-6.883
5. Saldo financiële baten en lasten	-1.566	-1.517	-1.649
Resultaat uit gewone bedrijfsvoering	11.896	-2.651	-8.532
6. Belastingen			
7. Resultaat deelnemingen	119	-	73
Resultaat na belastingen	12.015	-2.651	-8.459
Nettoresultaat	12.015	-2.651	-8.459

B10 Toelichting behorende tot de enkelvoudige jaarrekening 2017

De enkelvoudige jaarrekening maakt deel uit van de geconsolideerde jaarrekening 2017 van de organisatie. Voor de toelichting op posten die niet afwijken van de geconsolideerde balans en exploitatierekening wordt verwezen naar de toelichting op de geconsolideerde balans en exploitatierekening.

Grondslagen voor de waardering van activa en passiva en de resultaatbepaling

De grondslagen voor de waardering van activa en passiva en de resultaatbepaling zijn gelijk aan die voor de geconsolideerde balans en staat van baten en lasten, met uitzondering van het volgende:

Resultaat deelnemingen

Het aandeel in het resultaat van organisaties waarin wordt deelgenomen omvat het aandeel van de organisatie in de resultaten van deze deelnemingen. Resultaten op transacties, waarbij overdracht van activa en passiva tussen de organisatie en haar deelnemingen en tussen deelnemingen onderling heeft plaatsgevonden, zijn niet verwerkt voor zover deze als niet gerealiseerd kunnen worden beschouwd.

Financiële vaste activa

(x € 1.000)	31 december 2017	31 december 2016
Deelnemingen	737	618
Vooruitbetaalde huur	2.553	-
Totaal vorderingen	3.290	618

Deelnemingen

(x € 1.000)		Boekwaarde 31-12-2016	Investeringen 2017	Desinvesteringen 2017	Resultaat 2017	Boekwaarde 31-12-2017
Naam en vestigingsplaats						
HAN Holding BV (geconsolideerd)	Arnhem	618	-	-	119	737
Totaal		618	-	-	119	737

Liquide middelen

(x € 1.000)	31 december 2017	31 december 2016
Kasmiddelen	7	7
Tegoeden op bankrekeningen	3.010	3.009
Schatkistbankieren	44.875	25.524
Totaal	47.892	28.540

Een bedrag van € 0,6 miljoen is geblokkeerd in verband met een uitstaande bankgarantie.

De overige liquide middelen ter waarde van € 47,3 miljoen staan ter vrije beschikking. De rente is gebaseerd op EONIA fixing rate.

De HAN beschikt over een kredietfaciliteit bij het ministerie van Financiën van € 20 miljoen. De HAN maakt ultimo 2017 geen gebruik van deze faciliteit.

Kortlopende schulden

(x € 1.000)	31 december 2017	31 december 2016
Kredietinstellingen	2.986	2.962
Vooruitgefactureerde en -ontvangen termijnen OHW	4.256	4.464
Crediteuren	6.132	8.371
Verbonden partijen	868	1.049
Belastingen en premies sociale verzekeringen	10.458	10.421
Schulden terzake pensioenen	2.714	2.350
Overlopende passiva:		
Vooruitontvangen collegegelden	23.759	21.450
Niet geormerkte subsidies OCW	362	559
Vooruitontvangen investeringssubsidies	79	97
Vooruitontvangen bedragen	2.924	2.769
Vakantiegeld en vakantiedagen	8.174	8.309
Te betalen interest	678	712
Overige	6.322	5.881
Totaal overlopende passiva	42.298	39.777
Totaal kortlopende schulden	69.712	69.394

De kortlopende schulden hebben een looptijd korter dan één jaar tenzij specifiek benoemd. De overige overlopende passiva bevat onder andere vooruitontvangen subsidiegelden van € 2,5 miljoen (2016: € 1,8 miljoen) en een verplichting sociaal beleid van € 1,0 miljoen (2016: € 0,7 miljoen). Van de verplichting sociaal beleid heeft € 0,2 miljoen een looptijd langer dan een jaar, maar korter dan vijf jaar.

3.5 Overige baten

(x € 1.000)	Werkelijk 2017	Begroting 2017	Werkelijk 2016
Verhuur onroerende zaken	1.392	1.025	1.357
Detachering personeel	932	620	690
Schenking en sponsoring	11	29	4
Studentenbijdragen	3.886	3.912	4.041
Overige	3.272	3.581	3.273
Totaal	9.493	9.167	9.365

De overige baten liggen in lijn met de begroting en 2016.

4.1 Personele lasten

(x € 1.000)	Werkelijk 2017	Begroting 2017	Werkelijk 2016
Lonen en salarissen	163.134	164.627	162.087
Sociale lasten	20.222	19.995	19.939
Pensioenpremies	24.167	21.838	20.292
Lasten eigen personeel	207.523	206.460	202.318
Overige personele lasten:			
Dotatie personele voorzieningen	6.839	3.137	6.922
Uitzendkrachten	22.519	18.966	28.094
Overige personele lasten	10.413	12.391	11.738
Subtotaal overige personele lasten	39.771	34.494	46.754
-/- Uitkeringen	-1.378	-707	-1.338
Totaal personele lasten	245.916	240.247	247.734

De totale personele lasten dalen ten opzichte van 2016 met € 1,8 miljoen. Binnen de personele lasten stijgen de lasten van eigen personeel met € 5,2 miljoen terwijl de overige personele lasten dalen met € 7,0 miljoen. De lasten eigen personeel stijgen hoofdzakelijk door de pensioenpremies als onderdeel van het meerjarig premiebeleid van ABP. De overige personele lasten dalen met name door lagere kosten voor uitzendkrachten als gevolg van een hoger kostenbewustzijn. Dit effect blijft echter achter bij de begroting, mede door een verschuiving tussen eigen personeel en inleen derden.

De eenmalige uitkering van € 500 per fte in november 2017 was niet opgenomen in de begroting 2017, maar wordt volledig gecompenseerd door lagere lonen en salarissen als gevolg van een daling van het aantal fte.

4.4 Overige lasten

(x € 1.000)	Werkelijk 2017	Begroting 2017	Werkelijk 2016
Administratie- en beheerslasten	12.490	13.840	14.066
Inventaris en apparatuur	1.933	1.721	2.546
Leer- en hulpmiddelen	12.135	11.910	11.819
Dotatie overige voorzieningen	-22	-	0
Overige	5.256	7.804	4.739
Totaal	31.792	35.275	33.170

De overige lasten zijn € 3,4 miljoen lager dan begroot en € 1,4 miljoen lager dan werkelijk 2016. Medio 2016 is ingezet op een groter kostenbewustzijn. Dit resulteert in 2017 onder andere in lagere de administratie- en beheerslasten door besparingen op catering en drukwerk.

B11 Overzicht verbonden partijen

Meerderheidsdeelneming

(x € 1.000)

Naam	Juridische vorm	Statutaire zetel	Code activiteiten	Eigen vermogen 31-12-17	Exploitatie saldo 2017	Omzet 2017	Verklaring Art. 2.403 BW	Consolidatie	Deelname percentage %
HAN Holding	BV	Arnhem	4	737	119	6.050	N	J	100
HAN Flex	BV	Arnhem	4	902	119	6.050	N	J	100

HAN Flex BV is een 100% dochteronderneming van HAN Holding BV.

Code activiteiten:

1. contractonderwijs;
2. contractonderzoek;
3. onroerende zaken;
4. overige.

B12 Vaststelling en goedkeuring jaarrekening

De jaarrekening is opgemaakt op 24 maart 2018.

Goedkeuring jaarrekening 2017

De Raad van Toezicht heeft de jaarrekening goedgekeurd in zijn vergadering d.d. 17 april 2018.

De heer mr. R.L.M. Hillebrand
voorzitter

De heer dr. A.G.J.M. Hanselaar
vicevoorzitter

Mevrouw dr. C.M. Hooymans
lid

Mevrouw drs. B.B. ter Huurne
lid

De heer drs. H.P.M.G. Steeghs
lid

Mevrouw prof. dr. ir. M.P.C. Weijnen
lid

De heer drs. R. Wenselaar
lid

Vaststelling jaarrekening 2017

Het College van Bestuur heeft de jaarrekening over 2017 na goedkeuring door de Raad van Toezicht vastgesteld d.d. 24 april 2018.

De heer dr. C.P. Boele
voorzitter

De heer dr. IJ.J.H. Breukink
lid

C Overige gegevens

Resultaatbestemming

Ingevolge de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek wordt het resultaat van het verslagjaar verrekend met de reserves van de instelling.

C1 Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: de raad van toezicht van Stichting Hogeschool van Arnhem en Nijmegen

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2017

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2017 van Stichting Hogeschool van Arnhem en Nijmegen te Arnhem gecontroleerd.

Naar ons oordeel:

1. geeft de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Hogeschool van Arnhem en Nijmegen op 31 december 2017 en van het resultaat over 2017 in overeenstemming met de Regeling jaarverslaggeving onderwijs;
2. zijn de in deze jaarrekening verantwoorde baten en lasten alsmede de balansmutaties over 2017 in alle van materieel belang zijnde aspecten rechtmatig tot stand gekomen in overeenstemming met de in de relevante wet- en regelgeving opgenomen bepalingen, zoals opgenomen in paragraaf 2.3.1. Referentiekader van het Onderwijsaccountantsprotocol OCW 2017.

De jaarrekening bestaat uit:

- ▶ de geconsolideerde en enkelvoudige balans per 31 december 2017;
- ▶ de geconsolideerde en enkelvoudige staat van baten en lasten over 2017;
- ▶ de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden en het Onderwijsaccountantsprotocol OCW 2017. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie "Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening".

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Hogeschool van Arnhem en Nijmegen, zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Materialiteit

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de getrouwheid van de jaarrekening als geheel bepaald op € 6.350.000. De materialiteit is gebaseerd op het totaal van de baten.

De materialiteit voor de financiële rechtmatigheid is bepaald op € 8.495.000, deze materialiteit is gebaseerd op 3% van de totale publieke middelen, zoals voorgeschreven in paragraaf 2.1.3. Materialiteitstabel van het Onderwijsaccountantsprotocol OCW 2017. In deze paragraaf van het accountantsprotocol zijn tevens een aantal specifieke controle- en rapportagetoleranties opgenomen, die wij hebben toegepast.

Daarbij zijn voor de controle van de in de jaarrekening opgenomen WNT-informatie de materialiteitsvoorschriften gehanteerd zoals vastgelegd in de Regeling controleprotocol WNT die van toepassing is op het jaar 2017. Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij zijn met de raad van toezicht overeengekomen dat wij aan de raad tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven de € 317.500 rapporteren alsmede kleinere afwijkingen, die naar onze mening om kwalitatieve of WNT-redenen relevant zijn.

Reikwijdte van de groepscontrole

Stichting Hogeschool van Arnhem en Nijmegen staat aan het hoofd van een groep van organisaties. De financiële informatie van deze groep is opgenomen in de jaarrekening van Stichting Hogeschool van Arnhem en Nijmegen.

De groepscontrole heeft zich met name gericht op de significante onderdelen van Stichting Hogeschool van Arnhem en Nijmegen (enkelvoudig) en HAN Holding B.V. en HAN Flex B.V. Deze onderdelen zijn significant op basis van de omvang van de activiteiten en de hieruit voortvloeiende financiële transacties. Bij deze onderdelen hebben wij zelf controlewerkzaamheden uitgevoerd. Wij hebben geen gebruik gemaakt van andere accountants bij de controle van de geconsolideerde jaarrekening van Stichting Hogeschool van Arnhem en Nijmegen. Voor andere onderdelen hebben wij beoordelingswerkzaamheden of specifieke controlewerkzaamheden uitgevoerd.

Door bovengenoemde werkzaamheden bij (groeps)onderdelen, gecombineerd met aanvullende werkzaamheden op groepsniveau, hebben wij voldoende en geschikte controle-informatie met betrekking tot de financiële informatie van de groep verkregen om een oordeel te geven over de jaarrekening.

De kernpunten van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten hebben wij met de raad van toezicht gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken.

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

Risico	Onze controle-aanpak
Waardering materiële vaste activa	
<p>De post materiële vaste activa is met € 177,1 miljoen, ofwel 74,3% van het balanstotaal ultimo 2017 een significante post. Waardering van materiële vaste activa vindt plaats tegen historische kostprijs onder aftrek van cumulatieve afschrijvingen.</p> <p>Door Stichting Hogeschool van Arnhem en Nijmegen wordt jaarlijks beoordeeld of er indicaties zijn voor duurzame waardeverminderingen die noodzaken tot het uitvoeren van een impairment test. Mede door de mate van subjectiviteit bij het onderkennen van indicaties voor duurzame waardeverminderingen en door het gebruik van schattingen bij een impairment test vormt de waardering van de materiële vaste activa een belangrijk aandachtspunt in onze controle.</p>	<p>Wij hebben onze controlewerkzaamheden onder meer gericht op de juiste en volledige inschatting van het bestaan van indicaties voor duurzame waardeverminderingen.</p> <p>Bij Stichting Hogeschool van Arnhem en Nijmegen zijn geen indicaties voor duurzame waardeverminderingen geïdentificeerd.</p> <p>Wij hebben vastgesteld dat de toelichting aan de relevante verslaggevingsstandaarden voldoet.</p>
Juistheid en toereikendheid voorzieningen	
<p>De voorzieningen bedragen gezamenlijk € 27,4 miljoen, ofwel 11,5% van het balanstotaal ultimo 2017 en zijn daarmee materiële posten in de jaarrekening. Bij het bepalen van de hoogte van de voorzieningen baseert het bestuur van Stichting Hogeschool van Arnhem en Nijmegen zich in belangrijke mate op schattingen en veronderstellingen. Het gebruik van schattingsposten en de toelichting in de jaarrekening op de gehanteerde uitgangspunten en veronderstellingen vormen belangrijke aandachtspunten in onze controle.</p>	<p>De onderbouwing van gehanteerde veronderstellingen en uitgangspunten, inclusief gehanteerde disconteringsvoet en aansluiting van brongegevens, alsmede de consistentie van de gehanteerde uitgangspunten en veronderstellingen in vergelijking tot voorgaande verslagperioden vormen onderdeel van onze controle-werkzaamheden.</p> <p>Wij stemmen in met de gehanteerde veronderstellingen en uitgangspunten. Wij hebben vastgesteld dat de toelichting aan de relevante verslaggevingsstandaarden voldoet.</p>

Benoeming

Wij zijn door de raad van toezicht op 7 maart 2017 benoemd als accountant van Stichting Hogeschool van Arnhem en Nijmegen vanaf de controle van het boekjaar 2017 en zijn sinds die datum tot op heden de externe accountant.

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- ▶ het bestuursverslag;
- ▶ de overige gegevens.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- ▶ met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- ▶ alle informatie bevat die op grond van de Regeling jaarverslaggeving onderwijs en paragraaf 2.2.2. Bestuursverslag van het Onderwijsaccountantsprotocol OCW 2017 is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in de Regeling jaarverslaggeving onderwijs, paragraaf 2.2.2. Bestuursverslag van het Onderwijsaccountantsprotocol OCW 2017 en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met de Regeling jaarverslaggeving onderwijs en de overige OCW wet- en regelgeving.

Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur en de raad van toezicht voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening, in overeenstemming met de Regeling jaarverslaggeving onderwijs. Het bestuur is ook verantwoordelijk voor het rechtmatig tot stand komen van de in de jaarrekening verantwoorde baten en lasten alsmede de balansmutaties, in overeenstemming met de in de relevante wet- en regelgeving opgenomen bepalingen. In dit kader is het bestuur tevens verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening en de naleving van die relevante wet- en regelgeving mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de onderwijsinstelling in staat is om haar activiteiten in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemde verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de onderwijsinstelling te liquideren of de activiteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de onderwijsinstelling haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten toelichten in de jaarrekening.

De raad van toezicht is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de onderwijsinstelling.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht, dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fouten of fraude en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Een meer gedetailleerde beschrijving van onze verantwoordelijkheden is opgenomen in de bijlage bij onze controleverklaring.

Arnhem, 18 mei 2018

Ernst & Young Accountants LLP

w.g. drs. J.M.A. Drost RA

D Bijlage

D2 Gegevens over de rechtspersoon

Naam en adres van de instelling:

Hogeschool van Arnhem en Nijmegen
Ruitenberglaan 31
6826 CC Arnhem

BRIN-nummer:

25 KB

Bevoegd gezag nummer:

72243

Telefoon/faxnummer:

T 026-36915 55
F 026-36915 15

Internetsite:

www.han.nl

Naam/telefoon/fax/e-mail contactpersoon:

Mevrouw S.V. Boelens   T 06-55 29 12 00   F 026-369 15 11   suzanne.boelens@han.nl

Samenstelling Raad van Toezicht

Situatie per 31 december 2017

De heer mr. R.L.M. Hillebrand, voorzitter

De heer dr. A.G.J.M. Hanselaar, vicevoorzitter

Mevrouw dr. C.M. Hooymans, lid

Mevrouw drs. B.B. ter Huurne, lid

De heer drs. H.P.M.G. Steeghs, lid

Mevrouw prof. dr. Ir. M.P.C. Weijnen, lid

De heer drs. R. Wenselaar, lid

Samenstelling College van Bestuur

Situatie per 31 december 2017

De heer dr. C.P. Boele, voorzitter

Mevrouw dr. ing D.M. de Jong, lid

De heer F.H.J. Stöteler, lid

De heer dr. IJ.J.H. Breukink, lid

